

Brief van de WIEG

Op 1 augustus 1993 is een nieuw examenprogramma geschiedenis en staatsinrichting van kracht geworden. In de jaren daarna zijn de nieuwe eisen door de examenmakers in de centrale examens aangebracht. Uit de reacties op de examens van de afgelopen jaren blijkt dat er ten aanzien van een aantal zaken nog steeds onduidelijkheden en misverstanden bestaan. Op 1 februari jl. is daarom door de WIEG een brief gestuurd naar alle scholen met havo/vwo als vervolg op de WIEG-brief van februari 1994. De WIEG gaat hierbij uitdrukkelijk uit van het examenprogramma dat in 1993 is ingevoerd. Met betrekking tot het examen in de Tweede Fase zullen waar nodig in de toekomst nadere mededelingen worden gedaan.

De rol van de stofomschrijving

De stofomschrijving vormt het uitgangspunt van het examen. Ze zorgt voor een begrenzing van de leerinhouden en een sturing van de opgaven. Dit laatste houdt in dat de examenopgaven aansluiten bij de hoofd- en deelvragen uit de stofomschrijving en dat de antwoorden van het correctievoorschrift aansluiten bij de stofomschrijving. Dit betekent voor het onderwerp 'Nederland in tweevoud. 1780-1830' dat in veel vragen een aspect van de hoofdvragen uit de stofomschrijving -

het vraagstuk van 'eenwording (staats- en natievorming)' en 'vereniging (van Noord en Zuid)'- doorklinkt.

Een voorbeeld: wanneer er examenopgaven worden geconstrueerd over het deelonderwerp 'de patriotten in de jaren tachtig van de achttiende eeuw', dan wordt er naar gestreefd om deze betrekking te laten hebben op de bijdrage van de patriotten in het proces van eenwording van Nederland.

Schrijvers van examenkaternen kunnen verschillend met de stofomschrijvingen omgaan. Wanneer u het riskant vindt om de kandidaten uitsluitend en alleen aan de hand van de examenkaternen op het examen voor te bereiden, raden wij u aan om de stofomschrijvingen ter vergelijking naast deze uitgaven te leggen en ze eventueel zelfs aan de examenkandidaten ter kennisneming of ter bespreking te laten inzien.

Structuurbegrippen en vaardigheden

Wij gaan ervan uit dat u zich als docent voldoende heeft geïnformeerd over de structuurbegrippen en vaardigheden, die in het examenprogramma geformuleerd en in de stofomschrijvingen nader zijn uitgewerkt. Ter oriëntatie is de bundel van L. Dalhuisen e.a., *Geschiedenis, wat is dat?* (Den Haag 1993) nog steeds actueel. Voorts is er over dit onderwerp in het vakblad KLEIO veel behartenswaardigs gepubliceerd. Ook in het examenprogramma geschiedenis en staatsinrichting in de Tweede Fase wordt het belang van de structuurbegrippen en vaardigheden beklemtoond door ze op te nemen in Domein A.

N.B. In het gele katern 2/3 van Uitleg, 29 januari 1997, wordt door de voorzitter van de CEVO, J. Bouwsma, een nadere toelichting gegeven op de stelopdracht in het CE geschiedenis en staatsinrichting voor havo en vwo. Het is de moeite waard die te lezen!

Bronnen en brongebruik in het centraal examen

Als gevolg van de exameneisen nemen de bronnen een belangrijke plaats in in het examen.

1. Wat verstaan wij onder een bron?

Wij definiëren een bron als het geheel van informatie dat onder een bronnummer is aangegeven, dus *inclusief* de intro op de bron en de (eventuele) toelichting bij de bron. Alleen de literatuurverwijzing maakt geen deel uit van de bron maar is bestemd als verantwoording naar de docent toe.

2. Welke functie hebben bronnen in het examen?

Bronnen worden *niet* gebruikt als illustratie bij een vraag, als geheugensteunje of als instap voor een geheel van vragen. Bronnen worden geacht nieuwe informatie te geven, die aansluit bij de kennis van de kandidaten. Om een correct antwoord te kunnen formuleren moet de kandidaat, uiteraard vanuit zijn of haar kennis over een onderwerp, de aangeboden bron(nen) raadplegen en in staat zijn:

- a. de informatie in de bron te analyseren.

Voorbeeld: welke symbolen gebruikt de prenttekenaar om iets duidelijk te maken?

- b. de informatie in de bron te interpreteren.

Voorbeeld: welke visie heeft de tekenaar op een bepaalde historische situatie?

- c. de informatie in de bron te relateren aan de historische context

Voorbeeld: in hoeverre zijn de gegevens uit de bron representatief voor het denken van een bepaalde groep in een bepaalde periode?

3. Hoeveel bronnen bevat een examen?

Afhankelijk van de complexiteit van de bronnen wordt het aantal bronnen in het examen vastgesteld. Als vuistregel geldt dat het aantal bronnen in een examen zich beweegt tussen 10 en 15.

4. Welke soort bronnen bevat een examen?

De examenmakers streven er naar in een examen een gevarieerd bronnenaanbod te verzorgen. Naast bronnen die uitsluitend uit geschreven tekst bestaan, worden dus ook andere bronnen in het examen opgenomen zoals prenten, foto's, grafieken en kaarten.

5. Welke eisen worden er gesteld bij bronverwijzingen?

Door in een antwoord een verwijzing naar informatie in de bron te vragen, kan worden getoetst of de kandidaat een bron inderdaad goed begrijpt. Ieder examen bevat daarom een aantal opgaven waarin bronverwijzingen worden gevraagd.

De volgende vormen van verwijzing worden in de examens toegepast:

a. citeren

Een citaat in het antwoord is uitsluitend vereist als de opgave daar expliciet naar vraagt door middel van de woorden *citaat* of *citeren* (bijvoorbeeld

menten uit de bron iets aan te tonen of toe te lichten. Regel is verder dat het *het aantal* elementen dat vereist is in de vraag is vermeld.

c. het in eigen woorden weergeven van essentiële elementen uit een bron

Toelichting:

Om 'vluchtgedrag in citaten' te voorkomen en te toetsen of de essentie van een bron werkelijk is begrepen, wordt soms aan kandidaten gevraagd om bronpassages of bronfragmenten in eigen woorden te karakteriseren.

Vraagvormen die daarbij worden gehanteerd zijn: 'Geef in eigen woorden weer' of 'Geef kernachtig aan'.

Op 15 februari jl. organiseerde de WIEG een seminar over stofkeuze in de Tweede Fase. Zie hiervoor het verslag in de Kleiokrant.

WVO-1996-1, opgave 22: 'Vermeld met behulp van citaten ...')

Toelichting:

Wordt gevraagd om te citeren dan kan de volgende leidraad worden gehanteerd:

beginwoord en daarop volgende woord ... voorlaatste en eindwoord citaat + regelnummer(s) tussen haakjes (dit vergemakkelijkt de correctie!).

b. het noemen en/of toelichten van concrete tekst-, beeld- en/of cijferelementen uit een bron

Toelichting:

Afhankelijk van de aard van de bron kan bijvoorbeeld gevraagd worden om relevante cijfermatige gegevens en typerende beeldelementen te benoemen. De kandidaat kan worden gevraagd met *tekst-, beeld- of cijferele-*

Het gaat er de examenmakers in dit soort vraagstukken vooral om te toetsen of een kandidaat de wijze van redeneren, de woordkeus of de toonzetting in een bron in de historische context kan plaatsen.

Kandidaten die in de lespraktijk regelmatig met bronnen gewerkt hebben zullen tijdens het examen minder gauw in tijdnood geraken.

Vragen en vraagstelling

1. Hoeveel vragen omvat een examen HAVO/VWO?

In de examens van 1996 is het aantal vragen beperkt tot 25 à 30. Dit aantal vragen zal ook de komende jaren richtsnoer zijn **ondanks de uitbreiding van**

de examenduur voor de examens geschiedenis en staatsinrichting HAVO/VWO met een half uur (van 21/2 naar 3 uur) met ingang van 1997.

2. Welke uitgangspunten worden gehanteerd bij het construeren van vragen waarbij bronnen gebruikt worden?

A Een *eerste* uitgangspunt is dat vragen in veel gevallen pas beantwoord kunnen worden na raadpleging van bronnen. Dit heeft als effect dat veel vragen in het huidige geschiedenis- en staatsinrichtingsexamen kunnen worden gekarakteriseerd als

- a. *identificerend*; de kandidaat moet informatie in een bron vergelijken met wat hij/zij heeft geleerd;
- b. *productief*; de kandidaat moet de eigen kennis toepassen in een nieuwe/ andersoortige situatie of door een ongebruikelijke invalshoek.

De verdeling komt tot uitdrukking in de streefpercentages voor de verhouding reproductieve/identificerende- en productieve vragen. Bij VWO wordt een verhouding reproductief/identificerend : productief nagestreefd van 25% : 75% en bij HAVO van 40% : 60%.

B Een *tweede* uitgangspunt is dat vragen redelijk gespreid moeten zijn over de stofomschrijving. Daarom vindt bij het samenstellen van examens een streefverdeling van de scorepunten naar evenredigheid over de stofomschrijving plaats. Als in de stofomschrijving een deelvraag weinig aandacht krijgt, wordt dat als een indicatie opgevat voor het belang van dat onderwerp. Ter wille van een goede representativiteit dienen de examens voor alle tijdvakken in een examen in principe in dezelfde mate een afspiegeling te vormen.

C Een *derde* uitgangspunt voor vragen in het HAVO/VWO-examen betreft het hanteren van de open-vraagvorm; in tegenstelling tot de MAVO-examens kennen de HAVO/VWO-examens geen gesloten (multiple choice) vragen. De relevante examenstof krijgt vorm door de koppeling van het betreffende eind-examenonderwerp aan structuurbegrippen; aan genoemde structuurbegrippen zijn vaardigheden verbonden. De open vraagvorm wordt gehanteerd omdat het zelfstandig beheersen van structuurbegrippen een belangrijk toetsdoel van het examen is.

3. Welke vraagvormen worden in het examen gebruikt?

Naast de traditionele vraagformuleringen (*geef, noem, leg uit, toon aan*) worden andere vraagformuleringen en andere vraagvormen gebruikt:

Formuleringen:

Afweging: hierbij moeten de verschillende aspecten van een (complex) historisch probleem worden vergeleken waarna op basis van argumenten beredeneerd gewicht moet worden toegekend aan die aspecten of argumenten (zie bijv. VWO-1996-1, vraag 9 en diverse stelopdrachten uit de afgelopen jaren).

Beredeneer: bij dit type vraag moeten in het antwoord de *stappen* van een redenering zichtbaar zijn (voorbeeld VWO-2-1996 vraag 5). Bij drie stappen zijn veelal 3 scorepunten te behalen.

Beargumenteer: hierbij moet een bepaalde bewering met één of meer argumenten ondersteund worden. Het aantal te vermelden argumenten wordt overigens aangegeven.

In hoeverre (enerzijds ... anderzijds): Hierbij moet de kandidaat een **meerzijdig** antwoord geven, waarin een afweging zichtbaar wordt.

Maak aannemelijk/begrijpelijk: Bij deze vraagvorm moet de kandidaat met één of meerdere argument(en) aangeven dat sprake is van een hoge mate van historische waarschijnlijkheid (bijvoorbeeld HAVO-2-1996, vraag 10)

Vraagvormen:

Bewering of Stelling: Een in vrijwel ieder examen toegepaste vraagvorm waarbij de in de intro opgeworpen (soms aanvechtbare) historische uitspraak door de kandidaat met argumenten moet worden bevestigd, genuanceerd of afgewezen.

Hypothese: In dit type vraag wordt de kandidaat geacht een historisch aanvaardbare hypothese op te stellen die ondubbelzinnig voortvloeit uit de aangereikte informatie (en eventueel toegevoegde eigen kennis)

Verandering: In het antwoord moet de situatie voor en de situatie na de verandering aangegeven worden.

Vergelijking: Ook hier dienen (meerdere) aspecten naast elkaar in het antwoord te worden opgenomen en vergeleken.

4. Waarom worden samengestelde vragen gebruikt?

Bij complexe historische vragen moet gebruik worden gemaakt van samenge-

stelde vragen. Om een te ingewikkelde constructie te omzeilen is een enkele keer in recente examens onder één vraagnummer een a, b, ...-verdeling aangebracht. Zo kan de kandidaat via een gemakkelijk opstapje naar een moeilijker vraag worden geleid.

Stelopdracht of betoog

Ieder examen bevat een stelopdracht die in het examen meestal is geplaatst in het examenonderwerp dat voor het tweede jaar wordt geëxamineerd. Deze opgave toetst of de leerlingen een tekst kunnen schrijven waarin ze vaardigheden toepassen ten aanzien van historische structuurbegrippen. Om de examenkandidaten goed te kunnen voorbereiden op het schrijven van de stelopdracht geschiedenis, verdient het aanbeveling om in proefwerken of schoolonderzoeken dit type examenvraag te trainen. Bij het construeren van een dergelijke opdracht door de docent kunnen de volgende uitgangspunten van nut zijn:

- de stelopdracht heeft een vaste structuur en in de vraag is sprake van een aantal bindende voorschriften.
- binnen die structuur is er soms sprake van keuze-mogelijkheden.
- het betoog heeft een stelling of hoofdvraag als uitgangspunt.
- op de stelling of de hoofdvraag moet in de conclusie een duidelijk antwoord worden gegeven.
- bij de stelopdracht worden geen of weinig bronnen gebruikt.
- er is op verzoek van vele docenten besloten geen maximaal aantal woorden aan te geven.
- de HAVO-stelopdracht betreft doorgaans een inlevingsopdracht waarbij de kandidaat een historisch aannemelijke constructie moet maken van de ervaringen van een gefingeerde persoon in de loop van een tijdperk.
- de VWO-stelopdracht betreft doorgaans de analyse van een meer abstract historisch vraagstuk.

Bij het oefenen van het schrijven van een stelopdracht kan aandacht worden besteed aan de volgende aspecten:

1. Voorbereiding

Stelopdrachten zijn "doorsnede-vragen", dat wil zeggen dat de kandidaten in het antwoord verbanden moeten leggen tussen stofinhouden uit verschillende paragrafen uit de stofomschrijving.

- Het is van belang dat de kandidaten zich bij het bestuderen van de examenstof goed bewust zijn geworden van de hoofd- en deelvragen van het betreffende onderwerp.

2. De structuur

Kandidaten moeten wennen aan het volgen van een consistente denklijn (vraag/stelling en aanwijzingen in het examen) bij het schrijven van een stelopdracht.

- Daarom moet de kandidaat eerst de totale opzet van de stelopdracht in het examen doorlezen en in zich op nemen. Beginnen bij A en wel zien waar je uitkomt, levert veel tijdverlies op. Elke aanwijzing zien als een aparte vraag en daarop antwoord geven is ook niet erg raadzaam. De kandidaat komt dan bij de conclusie in de moeilijkheden, vooral omdat er in het voorafgaande geen samenhang te vinden is.

3. Tijdsinvestering

Een stelopdracht omvat ongeveer 15 punten, in tijd uitgedrukt is dit 1/6 deel van de examentijd.

- De kandidaten moeten zich goed realiseren dat zij een half uur voor de stelopdracht hebben. Onder tijdsdruk oefenen werpt vruchten af. Een en ander moet niet uitmonden in een cursus snelschrijven, maar vooral in heel bewust de opdracht lezen en gericht de aanwijzingen volgen.

4. De HAVO-stelopdracht.

De inlevingsopdracht die kandidaten van het HAVO tegenkomen is niet hetzelfde als een fantasieverhaal.

- Kandidaten moeten zich dus goed realiseren dat ze werken met de historische kennis en vaardigheden die met het examenonderwerp zijn verbonden en dat overbodige uitweidingen niet in het voordeel van de kandidaat zijn.

5. Het maken van afwegingen

Zowel bij de HAVO-stelopdracht als bij de VWO-stelopdracht moeten kandidaten meestal afwegingen maken en conclusies trekken. Het is niet elke kandidaat gegeven om deze relatieve vrijheid meteen goed te kunnen benutten.

- Naast het schriftelijk trainen van deze vaardigheid kunnen ook klassikale discussies inspireren om argumenten uit te wisselen en deze tegen elkaar af te wegen.

Correctievoorschrift

De verschillende vraagvormen en meer functioneel gebruikte bronnen betekenen ook een ander correctievoorschrift. Veel antwoorden betreffen nu historisch verdedigbare interpretaties. Daarom wordt er gewerkt met formuleringen als:

Uit het antwoord moet blijken dat ...

Voorbeelden van goede antwoorden zijn ...

De kern van het antwoord is ...

Bij examenbesprekingen wordt nog wel eens opgemerkt dat evident goede antwoorden in het correctievoorschrift ontbreken. Vaak is dat bewust gebeurd, omdat deze antwoordopties in de stofomschrijving ontbreken of er niet direct bij aansluiten. Dit betekent niet dat zij door de examenmakers over het hoofd zijn gezien, noch dat zij niet goed gerekend kunnen worden.

Op dergelijke antwoorden is bepaling 3.3 uit de CEVO-regeling van toepassing: *"indien een antwoord op een open vraag niet in het antwoordmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het antwoordmodel. Voor het vak Geschiedenis en staatsinrichting moeten deze afkomstig zijn uit gezaghebbende, wetenschappelijk verantwoorde publikaties".*

Een veel gehoorde opmerking is voorts dat het correctievoorschrift onvoldoende is geënt op het taalgebruik van de kandidaten. Hier zij duidelijk gesteld dat het correctievoorschrift bestemd is voor de docent en dus is gesteld op het taalniveau van de docent. Deze wordt geacht in staat te zijn het correctievoorschrift te 'vertalen' naar het taalgebruik van de kandidaat.

Bij het onderdeel betoog of opstel is bewust afgezien van het verstrekken van een voorbeeldbetoog. In het correctievoorschrift wordt het kader voor de beantwoording aangegeven. Soms is een vraag bewust zo gesteld dat verschillende antwoorden goed kunnen zijn. In zo'n geval bepaalt een juist(e) toelichting of argumentatie of het antwoord goed gerekend kan worden.

Tot slot

Om kandidaten kennis te laten nemen van de eisen die een actueel geschiedenis en staatsinrichtingsexamen aan hen stelt, bevelen wij u aan hen kennis te laten nemen van één of enkele examens uit recente jaren. De kandidaten-in-spé kunnen dan alvast wennen aan zaken als de lay-out van een examen, het katernen systeem met een vragen- en bronnenboekje, de opbouw en complexiteit van een stelopdracht en het (relatieve) houvast van de puntenscore in de marge.

Indien u vragen heeft met betrekking tot examenprogramma, schoolonderzoek of centraal examen, dan kunt u contact opnemen met de leden van de WIEG:

Ronald Donk, Wijnmanlaan 32,
8014 KA Zwolle.

(Tel. 038-4652523)

Joke van der Leeuw-Roord, Louise
Henriëttestraat 16, 2595 TH Den Haag.

(Tel. 070-3853669)

Ineke Veldhuis-Meester, Quintuslaan 4,

9722 RV Groningen.

(Tel. 050-5270099)

Doky Verhagen, Vlietpark 6,

2355 CT Hoogmade.

(Tel. 071-5012902)